

Dini Tetkikler Dergisi

e-ISSN: 2645-9132
Cilt: 5 Sayı: 1 (Temmuz 2022)

Arap Dilinde 'Edatların Anlamı' Sorunu

Abdullah Hacibekiroğlu	
Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı Ankara/Türkiye	
ahacibekiroglu@ybu.edu.tr	ORCID: 0000-0002-1495-9728

Makale Bilgileri		
Tür Araştırma Makalesi		
Geliş Tarihi 5 Nisan 2022	Kabul Tarihi 16 Mayıs 2022	Yayın Tarihi 31 Temmuz 2022
Atıf Hacibekiroğlu, Abdullah. "Arap Dilinde 'Edatların Anlamı' Sorunu= <i>The Problem of 'Meaning of Prepositions' in the Arabic Language</i> ". <i>ULUM</i> 5/1 (2022), 1-16. https://doi.org/10.54659/ulum.1098674		
CC BY-NC 4.0 Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial Lisansı altında lisanslanmıştır.		

Arap Dilinde 'Edatların Anlamı' Sorunu*

Öz

Arap dili gramercileri, geleneksel kelime tasnifinde isim ve fiili kendi başına anlamlı, edatları (hurûfîl-meânî/anlam harfleri) ise tek başına anlamsız dil birimleri olarak değerlendirmişlerdir. Bu yaklaşım Türkçe dahil olmak üzere pek çok dilde genellikle kabul edilmiştir. Buna göre edatlar kendi başına anlamı olmayan ve dilbilgisel görevler üstlenen sözcüklerdir. Ancak bu genel kanaatin aksine bazı Arap dilciler edatların tek başına iken de anlamlı olduğunu iddia etmişlerdir. Edatın tek başına anlamlı olduğu görüşü bir tarafa bırakıldığında hem Arap ve Türk dilciler hem de çağdaş dönem dilbilimciler kullanım/bağlam olmaksızın edatın anlam kazanmayacağını belirtmişlerdir. Anlamsız/boş kelime olarak görülen edatlar sözdizimine girmediği bir anlam kazanamazlar. Aslında edat için koşulan bu şart diğer kelime türleri (isim, fiil) için de geçerlidir. Bu çalışmada Arap nahivcilerin edatın anlamlı veya anlamsız bir dil unsuru olup olmadığı yönündeki değerlendirmeleri ele alınmıştır. Yanı sıra Türkçe ve çağdaş dilbilimde bu konuya nasıl yaklaşıldığına da değinilmiştir. Edatın tek başına iken bir mânayı gösterip göstermediği hususu özellikle dilcilerin edat tanımı üzerinden ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Arap Dili, Kelime, Edat, Anlam, Bağlam

The Problem of 'Meaning of Prepositions' in the Arabic Language

Abstract

The grammarians of the Arabic language considered the noun and verb to be meaningful on their own, and the prepositions (hurûf al-ma'ânî/meaning letters) as meaningless language units when they were alone in the traditional word classification. This approach is generally accepted in many languages, including Turkish. According to this, prepositions are words that have no meaning on their own and undertake grammatical tasks. However, contrary to this general opinion, some Arab linguists claimed that prepositions are meaningful when they are alone. Leaving aside the view that the preposition is meaningful on its own, both Arab and Turkish linguists and modern linguists stated that the preposition would not gain meaning without usage/context. Prepositions that are seen as meaningless/empty words cannot gain any meaning unless they enter the syntax. In fact, this condition for prepositions also applies to other types of words (noun, verb). In this study, the evaluations of the Arabic syntaxists on whether the preposition is a meaningful or meaningless language element are discussed. In addition, it is also mentioned how this issue is approached in Turkish and modern linguistics. The issue of whether the preposition shows a meaning when it is alone has been discussed especially through the definition of the preposition by linguists.

* Bu makale, yazar tarafından hazırlanan *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler* (Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015) adlı tezden üretilmiştir.

Keywords

Arabic Language, Word, Preposition, Meaning, Context

Giriş

Mütekellim her türlü kastını kelimeleri kullanarak muhataba iletir. Kelime, bir ad/nesne veya hareketi karşılamakta veyahut da bunlar arasında bağlantı sağlayan edatlardan oluşmaktadır. Kelime, soyut ya da somut bir tasarım için vazedilmiş dil ögesidir. Duygu ve düşüncelerin anlamlı bir şekilde, bir söz dizgesi içerisinde aktarılması kelimelerle olmaktadır.

Kelime bütün dillerde anlamlı en küçük birim olarak kabul edilmektedir. Anlam ve fonksiyonuna göre çeşitli kısımlara ayrılmaktadır. Arap dilinde de kelime türleri; *isim*, *fiil* ve *harf/edat* şeklinde genel bir kabul görmüştür. Kelime türleri arasında zikredilen harf ile *mâna harfleri* (حُرُوفُ الْمَعَانِي) başka bir deyişle *edatlar* kastedilmektedir. Kûfeli dilciler *hurûfî'l-meânî* terimi yerine *edat* terimini kullanmışlardır.¹

Nahivciler, belâgat âlimleri, usulcü ve tefsirciler ilk dönemlerden itibaren edatın hem tanımı hem de anlam ve işlevi üzerine yoğunlaşmışlardır. Dilciler, her bir edatın anlamını ve cümle içindeki fonksiyonunu belirleyerek hece harfleri ile anlam harflerini/edatları tefrik etmişlerdir. Edat terimi ilk dilcilerden günümüze kadar farklı şekillerde tanımlanmıştır. Yapılan bu tanımlardan ilkinin Sîbeveyhi'ye (öl. 180/796) ait olduğu kabul edilmektedir.² O, edatı "isim ve fiil dışında farklı bir mâna için kullanılan kelime"³ şeklinde tarif etmiştir. Sîbeveyhi'nin bu tanımı kendisinden sonra gelen birçok dilciyi etkilemiştir. Örneğin, İbnü's-Serrâc (öl. 316/929) *el-Uşûl fi'n-naḥv* isimli eserinde,⁴ Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ını şerh eden Ebû Saîd es-Sîrâfî (öl. 368/979) *Şerḥu Kitâbi Sîbeveyhi*'de,⁵ Ebû Ali el-Fârisî (öl. 377/987) *el-İzâh*'ta,⁶ Abdülkâhir el-Cürçânî (öl.

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf el-Kâtib el-Hârizmî, *Mefâtîhu'l-ʿulûm*, thk. İbrahim el-Ebyârî (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-Arabî, 1409/1989), 63; Yahyâ Atıyye Ubâbene, *Teṭavvürü'l-muşṭalaḥi'n-naḥviyyi'l-Başrî min Sîbeveyhi ḥatta'z-Zemaḥşerî* (İrbid: Âlemü'l-kütübî'l-hadîs, 2006), 232.

² Sâdık Halîfe Râşid, *Devrî'l-ḥarf fi edâ'i ma'na'l-cümle* (Bingazi: Menşûrâtu Câmîati Kâryûnus, 1996), 33; Ubâbene, *Teṭavvürü'l-muşṭalaḥ*, 230; Mustafa Cemâlüddin, *el-Baḥşü'n-naḥvî 'inde'l-uşûliyyîn* (Kum: Dârü'l-hicre, 1405), 200.

³ Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü'l-hâncî, 1408/1988), 1/12; Ebû Alî Hasen b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Fârisî, *Kitâbü'l-İzâh*, thk. Kâzım Bahrü'l Mürcân (Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1416/1996), 72; Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirez-zâk ez-Zebîdî, *Tâcü'l-ʿarûs min cevâhiri'l-Ḳâmûs*, thk. Abdülfettâh el-Hulv (Kuveyt: Matbaatu Hükûmeti'l-Kuveyt, 1406/1986), "ḥrf", 23/129; Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Ḳâmûsü'l-muḥîṭ* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1426/2005), "ḥrf", 799.

⁴ Bk. Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl İbnü's-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-naḥv*, thk. Abdülhüseyn Fetelî (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, ts.), 3/314.

⁵ Bk. Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzübân es-Sîrâfî, *Şerḥu Kitâbi Sîbeveyhi*, thk. Ahmed Hasan Mehdilî - Ali Seyyid Ali (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1429/2008), 5/94.

⁶ Bk. Fârisî, *Kitâbü'l-İzâh*, 72.

471/1078) *el-Cümel*'de,⁷ İbnü'l-Haşşâb (öl. 567/1172) *el-Mürtecel fi şerhi'l-Cümel*'de,⁸ İbn Mâlik et-Tâî (öl. 672/1274) *Şerhu't-Teshîl*'de⁹ Sîbeveyhi'nin edat tanımını benimsemiştir.

1. Arap Dilcilere Göre Edatlarda Anlam

Ebû Nasr el-Fârâbî (öl. 339/950), Sîrâfî (öl. 368/979), İbn Bâbeşâz (öl. 469/1077), Zemahşerî (öl. 538/1144), Ebü'l-Bekâ İbn Yaîş (öl. 643/1245), Radî el-Esterâbâdî (öl. 688/1289), Hasan b. Kâsım el-Murâdî (öl. 749/1348) gibi birçok dilci edat teriminin tanımlarını ve anlamlı veya anlamsız bir dilsel unsur olup olmadığını incelemişlerdir. Bu konuda yapılan tartışmalardan öne çıkanlar şunlardır:

Felsefe ve mantık gibi ilimlerde büyük bir şöhrete sahip olan Fârâbî, dille ilgili konulara da önem vermiştir.¹⁰ O, lafızları *müfred* ve *mürekkeb* şeklinde ikiye ayırmıştır. Lafız ister müfred isterse mürekkeb olsun müfred mânaya delâlet eder. Ancak bazı mürekkeb lafızlar mürekkeb mânaya delâlet etmektedir. “Müfred mânaya delâlet eden lafızlar; isim, fiil ve edat olmak üzere üç çeşittir. ...Edat, isim veya fiile bitişmeksizin tek başına anlaşılması mümkün olmayan müfred mânaya delâlet eden bir lafızdır.”¹¹ Fârâbî, isim ve fiillerin anlamsal delâlet bakımından açık kelimeler olduğunu edatların ise kullanım sırasında mânalarının belirginleştiğini ifade etmektedir. Edatların anlamsal sarâhati, isim veya fiile eklenmesine bağlıdır.¹² Batalyevsî (öl. 521/1127), Fârâbî'nin “Edat, isim veya fiile bitişmeksizin tek başına anlaşılmayan müfred anlamı gösteren bir lafızdır” şeklindeki tanımını Sîbeveyhi'nin yapmış olduğu edat tanımına benzetmiştir. Bu doğrultuda Fârâbî'nin edat tanımının en doğru tanım olduğunu da ifade etmiştir.¹³

Sîrâfî, isim ve fiillerin birçok anlam için geldiğini ve edatın tanımında yer alan “bir mâna için gelen kelime” ifadesiyle ne anlaşılması gerektiğini şu şekilde değerlendirmiştir:

Edat, isim ve fiildeki bir mâna için gelen kelimedir. Edatlar, *Zeyd senin kardeşindir* cümlesinde tekit; *Zeyd kardeşin değildir* ve *Baban kalkmadı* örneklerinde nefiy/olumsuzluk; *Zeyd ve Amr kalktı* cümlesinde atıf için gelmiştir. Bunların haricinde isim ve fiildeki farklı anlamsal ilişkiler için kullanılmaktadır. Edatlar, kendisi dışındaki kelimelere nefiy, ispat, cem, tefrik vs. anlamlar katmaktadır. İsim ve fiillerin kendi başlarına anlamı vardır. Buna delil de “İnsan nedir?” şeklindeki soruya “Canlı, düşünen ve yazandır”, “At nedir?” sorusuna “Canlı, dört ayağı olan, kişneyen” ve bunun dışında müsemma'ya özgü olan sıfatların zikredilerek cevap verilmesidir. *قام* fiilinin anlamı nedir? diye sorulduğunda “kalkma eyleminin geçmiş zamanda

⁷ Bk. Ebû Bekr Abdülkâhîr b. Abdîrahmân b. Muhammed el-Cürçânî, *Kitâbü'l-Cümel*, thk. Ali Haydar (Dımaşk: Dârü'l-hikme, 1392/1972), 6.

⁸ Bk. Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Ahmed b. Ahmed İbnü'l-Haşşâb, *el-Mürtecel fi şerhi'l-Cümel*, thk. Haydar Ali (Dımaşk, 1392/1972), 23.

⁹ Bk. Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh İbn Mâlik, *Şerhu't-Teshîl*, thk. Abdurrahman es-Seyyid - Muhammed Bedevî el-Mahtûn (Kahire: Hicr li't-tibâa ve'n-neşr, 1410/1990), 1/253.

¹⁰ Menkûr Abdülcelîl, *İlmü'd-delâle uşûlühû ve mebâhişühû fi't-türâsi'l-Arabî* (Dımaşk: İttihâdül-küttâbi'l-Arab, 2001), 29.

¹¹ Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan b. Uzluğ el-Fârâbî, *Kitâbü'l-İbâre (el-Manţık 'inde'l-Fârâbî içinde)*, thk. Refîk el-Acem (Beyrut: Dârü'l-meşrik, 1985), 1/133.

¹² Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan b. Uzluğ el-Fârâbî, *el-Elfâzü'l-müsta'mele fi'l-manţık*, thk. Muhsin Mehdî (Beyrut: Dârü'l-meşrik, 1986), 41-42.

¹³ Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Sîd el-Batalyevsî, *Kitâbü'l-Hulel fi işlâhi'l-halel min Kitâbi'l-Cümel*, thk. Saîd Abdülkerîm Se'ûdî (Beyrut: Dârü't-talîa, 1980), 77. الأداة لفظٌ يدلُّ على معنى مفرد لا يُمكن أن يفهم بنفسه وحده دون أن يقرب باسم أو كلمة.

meydana gelmesidir” şeklinde cevap verilir. Fiil, kendisi dışında başka bir kelimeye ihtiyaç duymaksızın bizâtihi anlama sahiptir. Edatlar ise böyle değildir. Çünkü “من edatının mânası nedir?” denildiğinde cevap, “onunla bütünden parça kısımlandırılır (teb’îz)” şeklindedir. Bütün ve parça من edatının dışında farklı şeylerdir. من edatının bütün ve parçadan ayrı bir anlamı vardır. O, anlamları etkiler ve anlamı da kendisi haricindeki kelimelerle açığa çıkar.¹⁴

Edatın anlamı başka kelimelerle kullanıldığında netleşmektedir. Anlam, bütün ve parça bilgisiz olmaksızın zihinde belirginleşmez. Anlamın zihinde hâsıl olabilmesi için edatla beraber bütün ve parçanın zikredilmesi gerekmektedir. Çünkü teb’îz bütünden parçanın alınmasıdır.¹⁵

İbn Bâbeşâz, kelimeyi *hakkında konuşulan şey* (المُعْتَبَرُ عَنْهُ) olarak tanımlamış ve kendisi hakkında konuşulan şeyin *zât, hades* ve ikisini birbirine bağlayan *vâsita* dışında başka bir şey olamayacağını belirtmiştir. Zât ile isim, hades ile fiil, vasita ile de edat kastedilmektedir.¹⁶ O, edatı “anlamı başka kelimelerle ortaya çıkan, isim ve fiilin aksine cümlenin iki cüzünden biri olmayan kelime” olarak tanımlamaktadır.¹⁷ İbn Bâbeşâz, anlamı sılasıyla açığa çıkan ism-i mevsûllerin, şart ve istifham isimlerinin bu tanım kapsamına girmemesi için edatın cümlede müsned ve müsnedün ileyh olamayacağını vurgulamaktadır. Oysa ism-i mevsûller, şart ve istifham isimleri cümlenin bir cüzü olabilmektedir. Kısacası bu isimler nahvî bir öge olabilmektedir. Anlamları her ne kadar başka kelimelerle birlikte belirginleşse de isnadı kabul etmeleri yönüyle edattan farklıdır. Ebü'l-Berekât Kemâleddin el-Enbârî (öl. 577/1181) *Esrârü'l-'Arabîyye*'de, harfin kelime anlamının *yan, taraf* olduğunu belirterek kendisine harf denilme sebebini “sözün yanında geldiği için” şeklinde gerekçelendirmektedir.¹⁸ Enbârî'nin harfin kelime ve terim anlamı arasında kurduğu etimolojik bağlantı, harfin/edatın kelâmında bir cüz olamayacağını göstermektedir.

Zemahşerî, edatı “kendisi dışındaki başka kelimelerle bir anlama delâlet eden sözcük” diye tarif etmiştir. O, edatların fiilin hazfedildiği bazı yerler hariç isim veya fiilden ayrılmadığını ifade etmektedir.¹⁹ Zemahşerî, edatın neden başka kelimelerle kullanımında anlam kazanacağı sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır:

¹⁴ Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sîbeveyhi*, 1/14.

¹⁵ Ebû Muhammed (Ebû Alî) Bedrüddîn Hasen b. Kâsım b. Abdillâh b. Alî el-Murâdî, *el-Cene'd-dânî fî ħurûfi'l-me'ânî*, thk. Fahreddin Kabâve - Muhammed Nedîm Fâdîl (Beirut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1413/1992), 23.

¹⁶ Ebü'l-Hasen Tâhir b. Ahmed b. İdrîs İbn Bâbeşâz, *Şerhu'l-Muqaddîmeti'l-muhsibe*, thk. Hâlid Abdülkerîm (Kuveyt: el-Matbaatü'l-asriyye, 1977), 1/92. İbnü'l-Hâcib (öl. 646/1249), kelimenin tanımında ve türlerine ayrılırken “kendisinden haber verilen/المُخْتَبَرُ عَنْهُ” ve “kendisi ile haber verilen/المُخْتَبَرُ بِهِ” özelliklerinin göz önünde bulundurulmasını sarâhaten eleştirmektedir. Meselâ, bazı isimler muhberun bih iken bazısı da muhberun anı olabilmektedir. Aynı durumun aksi de söz konusudur. Kelimenin hem tanımında hem de türlerin belirlenmesinde delâletin ölçü kabul edilmesini ifade etmektedir. Çünkü ona göre bir türü diğerinden ayıran unsur anlamdır. bk. Ebû Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yûnus İbnü'l-Hâcib, *Emâlî İbni'l-Hâcib*, thk. Fahr Sâlih Süleyman Kadâra (Amman: Dâru Ammâr - Beirut: Dârü'l-cîl, 1409/1989), 2/691-692.

¹⁷ İbn Bâbeşâz, *Şerhu'l-Muqaddîmeti'l-muhsibe*, 1/215.

¹⁸ Ebü'l-Berekât Kemâlüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ubeydillâh el-Enbârî, *Esrârü'l-'Arabîyye*, thk. Muhammed Behcet el-Baytâr (Dimaşk: el-Mecmau'l-ilmîyyu'l-Arabî, ts.), 12.

¹⁹ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Mufaşşal fî şan'ati'l-i'râb*, thk. Ali Ebû Mülhim (Beirut: Mektebetü'l-hilâl, 1993), 379.

“Şayet edat tek başına anlamlı olsaydı ضَرَبَ زَيْدٌ *Zeyd vurdu* ve مَا ضَرَبَ زَيْدٌ *Zeyd vurmadı* cümleleri ayırt edilemezdi. Çünkü nefiy/olumsuzluk anlamı edatın kendisinde zaten var olacaktı.”²⁰

Zemahşerî'nin *el-Mufaşşal*'ını kapsamlı bir şekilde şerh eden İbn Yaîş, müellifin harf/edat tanımına bağlı kalmakla beraber geniş tahlil ve değerlendirmeler yapmıştır. Kelimeyi “vaz’ (tayin/adlandırma) yoluyla müfred bir anlama delâlet eden lafız”²¹ şeklinde tarif eden İbn Yaîş, bu kavramın “isim, fiil ve edatı kapsayan cins bir sözcük” olduğunu belirtmiştir.²² Edatın tanımındaki “kendisi dışındaki bir lafızda bulunan mânaya delâlet eder” ifadesi, onun isim ve fiilden ayırımı/faslı göstermektedir. Çünkü isim ve fiil kendi başına anlamlı iken edatın anlamı kendisi dışındaki sözcüklerle kullanımında ortaya çıkmaktadır. Örneğin muhatap, الغلام şeklindeki harf-i ta’rifli bir kelimenin ma’rife olduğunu bilmektedir. Ancak harf-i ta’rif (ال) tek başına kullanıldığında bundan bir mâna çıkarılamaz. Harf-i ta’rif isme bitiştirildiğinde ortaya çıkan anlam, ma’rifelik olup bu da harfin mâna kazanabilmesinin başka sözcüklere bağlı olduğu sonucunu doğurmaktadır. Harfin delâleti, sözdizimsel bir yapı olmaksızın açık seçik bir şekilde açığa çıkmamaktadır.²³

İbnü'l-Hâcib'in (öl. 646/1249) *el-Kâfiye* isimli eserini ayrıntılı bir şekilde şerh eden Radî el-Esterâbâdî, *Şerhu'r-Rađî 'ale'l-Kâfiye'*de isim ve fiilin kendi başına anlamlı, edatın ise tek başına iken anlamsız/boş kelime olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir:

“الْحَرْفُ كَلِمَةٌ دَلَّتْ عَلَى مَعْنَى ثَابِتٍ فِي لَفْظٍ غَيْرِهَا.” Edat, kendisi dışındaki bir lafızla sabit bir mânaya delâlet eden kelimedir. [Tanımdaki] غَيْرٌ kelimesi lafzın sıfatıdır. Edatın kendisiyle anlam kazandığı lafız; harf-i ta’rifle ma’rife ve tenkîr tenviniyle nekre olması gibi müfred, هَلْ زَيْدٌ قَائِمٌ؟ *Zeyd ayakta mıdır?* şeklindeki bir ifadede cümle olabilir. Zeyd’in ayakta olup olmadığı sorulduğundan istifham cümledeki bir anlamdır. Aynı şekilde مَا قَامَ زَيْدٌ *Zeyd kalkmadı* cümlesinde de Zeyd’in kalkması (cümle) nefyedilmiştir. Edat, بَصْرِيٌّ *Basralı* kelimesinde olduğu gibi sonda الرَّجُلُ *adam* kelimesinde olduğu gibi ise başta gelebilen ve anlamı başka lafızlarda bulunan sözcüktür. Edatın anlamı çoğunlukla lafzın tazammununda olup lafız, aslî mânasına delâletle beraber harfin meydana getirdiği anlamı kapsamaktadır.²⁴

Esterâbâdî, edat olan lafızların tek başına boş sözcükler olduğunu iddia etmektedir. “Edatların aslında kendi başına anlamı yoktur.” diyerek şöyle bir benzetmeyle iddiasına açıklık getirmektedir: “Çünkü edat, bir şeydeki faydaya delâlet etmek için o şeyin yanına dikilen işaret (alem) gibidir. Şayet o şeyden ayrı bir şekilde tek başına kullanılırsa hiçbir şekilde bir mânayı göstermez. Buna göre isim ve fiilin kendi başına anlamının olduğu harfin ise diğer kelimelerle anlam kazandığı açığa çıkmaktadır.”²⁵

²⁰ Ebü'l-Bekâ Muvaffakuddîn Yaîş b. Alî b. Yaîş b. Muhammed İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufaşşal li'z-Zemahşerî* (Beirut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1422/2001), 4/450.

²¹ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufaşşal*, 1/70.

²² İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufaşşal*, 4/447.

²³ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufaşşal*, 4/447.

²⁴ Necmü'l-eimme Radiyyüddîn Muhammed b. el-Hasen el-Esterâbâdî er-Radî, *Şerhu'r-Rađî 'ale'l-Kâfiye*, thk. Yusuf Hasan Ömer (Bingazi: Menşûrâtu Câmiati Kâryûnus, 1996), 1/36.

²⁵ Radî, *Şerhu'r-Rađî*, 1/37.

Hasan b. Kāsım el-Murâdî, edatın pek çok tanımının yapıldığını “yalnızca başka sözcüklerle kullanıldığında anlamı ortaya çıkan kelime” tanımının bütün edat tarifleri arasında en güzeli olduğunu savunmuştur.²⁶ Murâdî, bu tanıma قَطُّ kaydının eklenmesini şu şekilde izah etmektedir:

قَطُّ lafzı, istifham ve şart isimleri gibi hem kendi başına anlamı olan hem de başka sözcüklerle anlamı açığa çıkan isimleri, edat tanımının dışına çıkararak ikinci bir ayrımdır. Çünkü bunlardan her birinin anlamı -edat anlamını içermesi nedeniyle- ve vazolunduğu mânaya delâleti başka sözcüklerle birlikte ortaya çıkar. Örneğin مَنْ يَمُؤُا مَعَهُ Kim kalkarsa onunla birlikte ben de kalkarım cümlesinde مَنْ vaz' itibariyle akıllı bir kişiye delâlet etmektedir. Bununla beraber اِنْ şartiyye anlamını içerdiğinden cevap cümlesi ile şart cümlesi arasındaki irtibata da delâlet etmektedir. Bu sebeple قَطُّ kaydı edatın tanımına ilave edildi ki bu tarz isimler, edat tarifinin dışına çıkarılabilirsin.²⁷

Murâdî, edat için yapılan “başka kelimelerle bir anlama delâlet eden sözcüktür” şeklindeki tarifi ne ifade ettiğini sorgulayarak şöyle bir açıklama getirmektedir: “Bunun anlamı isim ve fiilin aksine edatın tek başına delâleti müteallakının zikredilmesine bağlıdır. Oysa isim ve fiilin müteallakı zikredilmeksizin müstakil anlamı vardır. ...Harf-i cer olan ب'nin kendinden sonraki isme eklenmedikçe ilsâk anlamına delâlet etmemesi böyledir. Çünkü ilsâk anlamı tek başına oluşmaz. Aynı durum bütün edatlar için geçerlidir.”²⁸

Sîbeveyhi, Fârâbî, Sîrâfî, İbn Bâbeşâz, Zemahşerî, İbn Yaîş, Esterâbâdî ve Murâdî'nin hem zikredilen edat tanımları hem de bu sözcüklerin niçin anlamlı olmadığına dair yaptıkları açıklamalardan edatın boş kelime (كَلِمَةٌ فَارِغَةٌ) olduğu sonucuna varılabilir. Tüm bu dilci ve nahivcilerin büyük çoğunluğu edatın isim ve fiille bir mâna kazandığını, tek başına iken anlamlı olmadığını savunmaktadır.

Edatlar, sözdiziminde cümle unsurları arasında kurduğu farklı anlamsal ilişkilerle cümlenin anlamına açık ve anlaşılır katkılar sunmaktadır. Kendi anlamları da diğer kelimelerle oluşturulan yapıda açık ve belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. “İsim ve fiil; cümlenin temel öğeleri, edat ise ikisi arasında bağlantı kuran tamamlayıcı ögedir. Şöyle ki, edat cümle içerisinde bir anlam ifade edebilmek için isim veya fiile bağlı olarak zikredilmeli; anlamı, onların anlamı içinde düşünülmelidir. Yalnız başına kullanılması hâlinde ise müstakil bir anlam ifade etmez.”²⁹ Buna göre edatın mâna kazanabilmesi, isim ve fiil gibi diğer kelime türleriyle nazmedilmesini zorunlu kılmaktadır. Edatın anlamı, kendisi dışındaki sözcüklerle oluşturulan sözdizimsel bağlamda netleşmektedir.

Arap gramer tarihinde edatın “kendi başına anlamı olmayan, başka sözcüklerle anlam kazanan kelime” şeklindeki tarifi dilcilerin büyük çoğunluğu tarafından kabul görmüştür.³⁰ İlk dilcilerden itibaren genellikle benimsenen bu yaklaşıma tarihî süreç içerisinde aykırı görüşler serdeden âlimler de olmuştur. Yukarıda zikredilen tüm tanımlar ve edatın niçin tek başına anlamlı olmadığını gerektirendiren düşüncelerin

²⁶ Murâdî, *el-Cene'd-dânî*, 20; Ebü'l-Bekâ Muhibbüddîn Abdullâh b. el-Hüseyn b. Abdillâh el-Ukberî, *el-Lübâb fî 'ileli'l-binâ'i ve'l-irâb*, thk. Gâzî Muhtâr Tuleymât - Abdülilâh Nebhân (Beirut: Dârü'l-fikri'l-muâsir - Dimaşk: Dârü'l-fikr, 1416/1995), 1/50; Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî Ebû Hayyân, *et-Tezyîl ve't-tekmîl fî şerhi Kitâbi't-Teshîl*, thk. Hasan Hindâvî (Dimaşk: Dârü'l-kalem, 1418/1997), 1/50. (الْحَرْفُ: كَلِمَةٌ تَدُلُّ عَلَى مَعْنَى فِي غَيْرِهَا قَطُّ)

²⁷ Murâdî, *el-Cene'd-dânî*, 21; İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufaşşal*, 4/447-448.

²⁸ Murâdî, *el-Cene'd-dânî*, 22.

²⁹ Mehmet Yalar, *Arap Dilinde Harf (Kısımları-Amelleri-Anlamları)* (Bursa: Furkan Ofset, 1998), 4.

³⁰ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi' fî şerhi Cem'î'l-cevâmi'*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Mısır: el-Mektebetü't-tevfikiyye, ts.), 1/25.

aksine “edatın tek başına anlamlı olduğunu” savunan nahivciler de olmuştur. Bu aykırı görüşü dillendiren ilk kişinin İbnü'n-Nehhâs el-Halebî (öl. 698/1299) olduğu kabul edilmektedir. İbnü'n-Nehhâs, İbn Uşfûr el-İşbîlî'nin (öl. 669/1270) *el-Muḳarrib fi'n-naḥv* isimli eserine yazdığı ta'likada edatın kendi başına anlamı olduğunu sarâhaten söylemektedir.³¹ O, edatın da tıpkı isim ve fiil gibi anlamlı olduğunu şu şekilde gerekçelendirmektedir:

Edat, “kendisi dışındaki kelimelerle bir mânaya delâlet eder” şeklindeki tarif kendi başına anlamlı olmasını nef-yetmez. Hakikatte edatın kendi başına anlamı vardır. Çünkü biz muhatapın, edatın dil bakımından vazedildiği mânayı anladığını söylüyoruz. Aksi durumda şayet muhatap edatın dilsel vaz'ını anlamıyorsa, anlamamasının sebebi onun bir mânâ için vazedilmemesidir. Buna delil getirmeye de gerek yoktur. Çünkü muhataba dilsel vaz'ı bilinmeyen/anlaşılmayan bir isim ve fiille hitap edildiğinde o bunları anlamaz. Bu böyledir. Muhataba dilsel vaz'ı bilinen kelimelerle hitap edildiğinde o, bunların anlamını bilir. Aslında muhatapın bunlara bir anlam vermesi dil bakımından vazedildiği içindir. Bir kişiye مَ ile hitap ettiğimizde istifham için vazedildiğini anlar. Diğer edatlar da böyledir.³²

Ebû Hayyân el-Endelüsî (öl. 745/1344), *et-Tezyîl ve't-tekmîl fi şerḥi Kitâbi't-Teshîl* adlı çalışmasında İbnü'n-Nehhâs'ın edatın da diğer kelime türleri gibi anlamlı olduğu yönündeki düşüncesini destekler nitelikte açıklamalar yapmıştır.³³

İbnü'n-Nehhâs ve Ebû Hayyân'ın değerlendirmeleri edatın yalnız kullanımında da anlamlı olduğu yönündedir. Ancak edatın anlamı noktasında yapmış oldukları izahat edatın fonksiyonel yönüne vurgu yapmaktadır. Bu durum daha çok edatın cümle veya metin içerisinde sağladığı anlamsal ilişkileri göstermektedir. Edat kitaplarında her bir edat için zikredilen görevler onun anlamı değil cümle içinde veya cümleler arasında kurduğu bağlantılardır. Nitekim Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî (öl. 626/1229), مَ harfinin ibtidâ, اِ harfinin intihâ, كَ harfinin garaz anlamında olmadığını söyleyerek bu hususu şöyle izah etmektedir:

İbtidâu'l-gâye, intihâu'l-gâye ve garaz bu edatların anlamı değildir. Şayet bu anlamlar [zikri geçen] edatların mânası olsaydı ibtidâ, intihâ ve garaz isim olduklarından bu edatlar da isim olurdu. Çünkü kelime isim olarak adlandırıldığında kendisindeki isim mânasından dolayı adlandırılmıştır. İbtidâ, intihâ ve garaz edatlara taalluk eden anlamlardır. Bu edatlar bir anlam ifade ettiğinde bu durum bir nevi zorunluluğa rücû etmektedir.³⁴

İbnü'n-Nehhâs ve Ebû Hayyân'ın edatlar da isim ve fiiller gibi anlamlıdır yaklaşımı dışında Arap dilbilimcilerinin büyük çoğunluğu edatların kendi başına anlamı olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca onlar, edatların bağlam içerisindeki kullanım esnasında anlam ve fonksiyon kazandığını belirtmişlerdir.³⁵

³¹ Ebû Abdillâh Bahâüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed İbnü'n-Nehhâs, *et-Ta'lika 'ale'l-Muḳarrib*, thk. Cemâl Abdullah Uveyda (Amman: Vizâretü's-sekâfe, 1424/2004), 61; Süyûtî, *Hem'ü'l-hevâmi*, 1/25.

³² İbnü'n-Nehhâs, *et-Ta'lika 'ale'l-Muḳarrib*, 61-62.

³³ Ebû Hayyân, *et-Tezyîl ve't-tekmîl fi şerḥi Kitâbi't-Teshîl*, 1/50. Ayrıca bk. Süyûtî, *Hem'ü'l-hevâmi*, 1/25; Cemâlüddin, *el-Baḥsü'n-naḥvî*, 203.

³⁴ Cemâlüddin, *el-Baḥsü'n-naḥvî*, 202-203.

³⁵ “Edatların anlamı fonksiyonel anlam olduğu için bağlama olan ihtiyaçları zorunludur. Edatların sözlüksel anlamı yoktur ancak onların bağ/ilişki kurma gibi genel bir fonksiyonel anlamı vardır. Daha sonra edatlar bu genel başlığın altında nefiy, tekit vb. özel işlevler yüklenir. Öyle ki edat, cümlelerin bütün öğeleri arasında ilişki kuran unsur olur.” bk. Temmâm Hassân, *el-Luġatü'l-'Arabiyye: Ma'nâhâ ve mebnâhâ* (Mağrib: Dârü's-sekâfe, 1994), 125.

2. Türkçeye ve Çağdaş Dilbilime Göre Edatlarda Anlam

Türkçede edat, “yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak, isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli müstakil kelime”³⁶ şeklinde tarif edilmektedir. Edat, Türkçe kelime tasnifine göre “görevli kelime” olarak görülmektedir. İsim ve fiil gibi müstakil bir anlamı olmayıp bu kelimelerle kullanımında hem anlam kazanmakta hem de belli bir dilbilgisel fonksiyon üstlenmektedir.³⁷

Türkçedeki edatların köken itibariyle isim veya fiile dayandığı kabul edilmektedir. Buna göre bazı edatlar isim bazısı da fiil soyludur.³⁸ İsim ve fiil kendi başına bir anlama sahip söz varlığı olduğundan bu asıldan türeyen edatların da köken bakımından anlamlı olduğu söylenebilir. Ancak edatlar asıl itibariyle her ne kadar isim veya fiile dayanıyor olsa da yeni biçimler kazanmıştır. Bu husus şu şekilde ifade edilmektedir: “Türkçede dilin temel yapısını isim ve fiil grubuna giren anlamlı kelimeler oluşturduğundan; görevli kelimeler, dilin yapı ve işleyişindeki sistem özelliğine bağlı olarak pek az istisnası ile bu iki gruptan alınan sözlerin yeni birer şekillenmeden geçmesiyle oluşmuştur.”³⁹ Yeni şekil ve görev kazanan her bir edatın süreç içerisinde kökle olan bağının tespit edilememesi, bilinmemesi vs. durumlarda anlamsız olduğu düşüncesi kabul görmüştür.⁴⁰

Edatlar, isim ve fiil gibi kelimeler veya cümle unsurları arasında kullanılarak anlam kazanır. Edatların kendi içinde anlam düzeyleri farklılık gösterebilir. Bazı edatlar yalnızken bir mânayı gösterebiliyorken diğer bazısının anlamı sözdizimindeki kullanımına bağlıdır.⁴¹ Edatların diğer kelime veya kelime grubuna olan ihtiyacı göz önünde bulundurulduğunda kısmen anlamlı veya anlamsız dilsel birimler olduğu söylenebilir. İsim ya da fiil kökeniyle bağlı bilinen edatların ise anlamlı olduğunu ifade etmek mümkündür.⁴²

Arap dilbilimcilerin edat hakkında yukarıda zikredilen görüşleri onun anlamsız ve görevli bir dilsel birim olduğu yaklaşımını göstermektedir. Türkçe gramer kitaplarında da edatlar “boş sözcüklerdir, ancak başka bir sözcükle birlikte bir değer kazanabilir”⁴³ şeklinde genel bir kanaatin benimsendiği görülmektedir.

On dokuz ve yirminci yüzyılda dilbilim çalışmalarında kaydedilen ilerlemeler ile kelime (word/vocabulary) kavramına farklı şekillerde yaklaşmıştır. Bu farklılık hem adlandırma ve tasnifle hem de anlam ala-

³⁶ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü* (Ankara: TDK Yayınları, 1992), 51. Ayrıca bk. Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi* (Ankara: TDK Yayınları, 1979), 438; Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Bayrak Basım Yayın Tanıtım, 2009), 348; Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Multilingual Yayınları, 2002), 120; Kâmile İmer vd., *Dilbilim Sözlüğü* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011), 157.

³⁷ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 217, 348; Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi* (Ankara: TDK Yayınları, 2009), 1049.

³⁸ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 1050, 1056-1059.

³⁹ Zeynep Korkmaz, “Bağlaçlar ve Türkiye Türkçesindeki Oluşumları”, *Türk Dili* 89/638 (Şubat 2005), 120.

⁴⁰ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, 1050; Serdar Yavuz, “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bağlaçlar”, *Diyalektolog* 2011/3 (2011), 74.

⁴¹ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 348.

⁴² Yavuz, “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bağlaçlar”, 74.

⁴³ Fatma Erkman-Akerson, *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış* (İstanbul: Multilingual Yayınları, 2007), 136.

nıyla ilgilidir. Yapısalcılık ve göstergebilim başta olmak üzere çağdaş dilbilimin öncüsü olarak görülen Ferdinand de Saussure (1857-1913) da kelime için *gösterge* kavramını kullanmıştır.⁴⁴ Leonard Bloomfield'den (1887-1949) itibaren ise *morfem*⁴⁵ (morpheme/biçimbirim) kavramı kullanılmaya başlamıştır. Morfem de "bağımsız (free) ve bağımlı (bound) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır."⁴⁶ Buna göre isim ve fiil bağımsız, edatlar ise bağımlı biçimbirimdir. Bağımlı biçimbirimler diğer anlamlı birimlere katılarak hem anlam kazanmakta hem de cümle içinde bir fonksiyon üstlenmektedir. Bir nesne veya hareketi yansıtmadıklarından tek başlarına anlam yüklü değildirler.

Kelime için kullanılan gösterge ve morfem kavramlarının yanı sıra *tam (full)* ve *biçimsel (form)* kelime adlandırması da yapılmıştır.⁴⁷ "Tam kelime, edatlardan daha zengin bir içeriğe sahip olmakla birlikte onlara göre sınırları daha çok bellidir. Edatlar müstakil anlamı olmayan gramatik araçlardan fazlası değildir. Cümlelerin unsurları arasındaki dâhilî ilişkileri açığa çıkarmak edatların görevidir."⁴⁸ John Lyons (1932-2020) ise edatların, "tamamen anlamsız olmadığı ancak tam sözcüklere göre genellikle daha az bir anlama sahip olduğu"⁴⁹ şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır.

Dillerin tamamı kendi söz varlığını sözlüklerde toplamıştır. Sözlüklerde yer alan kelimelerin az bir kısmının karşılığı çok anlamlı değildir. Önemli bir kısmı ise çok anlamlıdır. Sözlükten rastgele bir kelimeye bakıldığında pek çok anlamın zikredildiği kolayca görülebilmektedir. Aynı durum edatlar için de söz konusudur. Kelimenin karşısına yazılan bu farklı anlamlar da onun farklı bağlamdaki kullanımlarından çıkarılmaktadır. Farklı kullanımlar içerisinde kastedilen anlamın anlaşılması cümle içindeki kullanımına bağlıdır. Kasıt, söz veya yazı bağlamında ortaya çıkmaktadır.⁵⁰

Gerek Arap ve Türk dilciler gerekse de çağdaş dilbilimciler bir dilin söz varlığı olan kelimeleri kendi içinde tasnif etmişlerdir. İsim ve fiilin kendi başına anlamlı olduğu ve tam bir anlamı gösterdiği, edatların ise tek başına anlamsız olduğu fikri genel kabul görmüştür. Ancak bazı dilbilimciler kelime, gösterge ve morfem gibi farklı şekillerde adlandırılan dil öğelerinin anlamlı hâle gelmesini kullanıma bağlamışlardır. Meselâ, bu hususta Ludwig Wittgenstein (1889-1951) anlamın ortaya çıkmasını sözcüklerin kullanımı şartına bağlamaktadır.⁵¹

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar (İstanbul: Multilingual Yayınları, 1998), 108 vd.; Doğan Aksan, *Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi* (Ankara: Engin Yayınevi, 2009), 28.

⁴⁵ "Dilde daha küçük parçalara ayrılamayan anlamlı en küçük birim." bk. Korkmaz, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, 110.

⁴⁶ Leonard Bloomfield, *Language* (London: George Allen & Unwin Ltd, 1970), 209-210; Aksan, *Anlambilim*, 27.

⁴⁷ Modern dilbilimde kelime için "*anlambirim*, *dizim*, *birleşkebirim*" gibi farklı kavramlar da kullanılmaktadır. bk. Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 181.

⁴⁸ Stephen Ullmann, *Devrî'l-kelime fi'l-luğa*, çev. Kemâl Muhammed Bişr (Kahire: Mektebetü's-şebâb, 1997), 53.

⁴⁹ John Lyons, *el-Luğa ve'l-ma'nâ ve's-siyâk*, çev. Abbâs Sâdik el-Vahhâb (Bağdat: Dârü's-şuûni's-sekâfeti'l-âmme, 1987), 51.

⁵⁰ Mehmet Ali Şimşek, "Arap Dilinde Zâid Edâtların İletişim Değeri - Kur'ân-ı Kerim Örneği -", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 2001), 385.

⁵¹ Ludwig Wittgenstein, *Felsefî Soruşturmalar*, çev. Haluk Barışcan (İstanbul: Metis Yayınları, 2010), 41; Pierre Hadot, *Wittgenstein ve Dilin Sınırları*, çev. Murat Erşen (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2011), 68. Wittgenstein "*Bırakın, sözcüklerin kullanılışı size anlamlarını öğretsin!*" ve "*Bir sözcüğün anlamı, onun dildeki kullanımıdır.*" gibi özlü ifadeleriyle anlamın ön şartının kullanım olduğunu vurgulamaktadır.

John Rupert Firth (1890-1960), “dildeki bir ögenin anlamını, onun öteki birimlerle kurduğu ilişkilerle belirlemekte, birlikte kullanıldığı, bağdaştırıldığı öteki ögelerle oluşturduğu örgüyle çerçevlendirmektedir.”⁵² Pierre Guiraud (1912-1983) ise açık bir şekilde “sözcüklerin anlamları yoktur, kullanımları vardır” der.⁵³ A. J. Greimas (1917-1992) da kelime, tek başına iken anlamlı değildir ve bir sözcüğün anlam ifade etmesi diğer sözcüklerle kurduğu ilişkilere bağlıdır, düşüncesini savunmaktadır. Onun kelimelerin tek tek anlamı değil de sözdizim içerisinde anlam kazandığı fikri Firth’in zikredilen yaklaşımını desteklemektedir.⁵⁴

L. Bloomfield’in kelimeyi bağımsız ve bağımlı morfem şeklinde kategorize etmesi onların anlamsal farklılık düzeyini göstermektedir. Çünkü bağımsız biçimbirimin zihinde net, anlaşılır bir karşılığı varken bağımlı morfemlerin anlamı diğer biçimbirimlerle olan ilişkisinden çıkarılmaktadır. J. Lyons edatların, tam kelime olarak değerlendirdiği isim ve fiil derecesinde bir anlama sahip olmadığını fakat tamamen de anlamsız sözcükler olmadığını belirtmektedir. Ona göre edatlar tek başına iken anlamsız değil kısmî anlamlıdır.

L. Wittgenstein, J. R. Firth, P. Guiraud ve A. J. Greimas gibi dilbilimcilerin zikredilen görüşlerinden hareketle anlamın temel koşulunun ‘kullanım’ olduğu anlaşılmaktadır. Gramer tarihindeki kelime türleri arasında “isim ve fiilin anlamlı edatın ise anlamsız olduğu” kanaatinin aksine bu bilgiler ayırım yapmaksızın sözcüklerin kendi başına anlamlı olmadığını savunmuşlardır. Buna göre sadece edatlar değil isim ve fiiller de anlamsız birimlerdir. Kelimenin anlamlı hâle gelmesi sözdizimindeki kullanıma bağlıdır. Sözün bir bağlamı veya dizimi yoksa herhangi bir kelime için de anlamdan bahsedilemez.

Her sözcüğün bağlam dışında sözlükte bir karşılığı bulunmaktadır. Bu durum sözcüğün bağlam dışında da bir mânası olduğunu göstermektedir. Şayet “sözcükler bağlam dışında var olmasaydı bir sözlük yazılmazdı.”⁵⁵ Edatların, isim ve fiile nazaran tek başınayken anlamsal çağrışımlarının daha düşük olmasına rağmen yine de sözlüksel karşılığı vardır. Burada şuna da işaret etmek gerekir ki bağımsız veya biçimsel birimlerin tamamının anlam kazanabilmesi kullanım koşuluna bağlanmıştır.⁵⁶ Bir sözcüğün hangi mânaya delâlet ettiğinin tespiti cümle içindeki kullanımıyla açığa çıkmaktadır. Buna göre isim ve fiillerin bile anlamlı hâle gelebilmesi sözdiziminde varlık bulmalarıyla mümkündür. Zikredilen bilgilerin yaklaşımlarından, edat bir yana isim ve fiilin bile kendi başlarına iken anlamlı olmadığı söylenebilir.

Bir kelime için lugatta pek çok karşılığın yazılması tüm dillerde görülen bir husustur. Bu karşılıklar farklı anlam ihtimallerini barındırmaktadır. Kastın anlaşılması, kelimenin muhtemel anlamlarının sınırlandırılmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu sınırlandırmayı sağlayan şey de kullanım yani bağlamdır. Çağdaş dönem dilbilimciler bir sözcüğün anlamının net bir şekilde görülebilmesi için bağlamdaki durumunun dik-

⁵² Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Ankara: TDK Yayınları, 2009), 3/160.

⁵³ Pierre Guiraud, *Anlambilim*, çev. Berke Vardar (İstanbul: Multilingual Yayınları, 1999), 34.

⁵⁴ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, 3/164.

⁵⁵ Aksan, *Anlambilim*, 46; Ahmet Kocaman, “Dilde Bağlam ve Anlam İlişkileri Üzerine”, *Türk Dili* 39/332 (Mayıs 1979), 400.

⁵⁶ “Kelimenin delâleti, sadece gösterdiği anlamla sınırlı değildir. Bu delâlet, kelimenin, dilsel bağlamda kazandığı bütün anlamları da içerir. Çünkü gerçekte kelimenin delâleti mutlak bir delâlet değildir. Onun gerçek delâleti kullanıldığı bağlama göredir. Aynı şekilde cümlelerin anlama delâleti, cümleyi oluşturan unsurlar ile cümlelerin sözdizim yapısına bağlıdır.” bk. Mîşâl Zekeriyâ, *el-Elsüniyyetü't-tevîdiyye ve't-tahvîliyye ve kavâ'idü'l-luğati'l-'Arabiyye (en-Nazariyyetü'l-elsüniyye)* (Beirut: el-Müessesetü'l-câmi'iyye li'd-dirâsât ve'n-neşr ve't-tevzî', 1406/1986), 140.

kate alınmasını ısrarla savunmuşlardır. Bir sözcüğün anlamı birlikte kullanıldığı diğer sözcüklerle açığa çıkmaktadır.⁵⁷ Meselâ, ضَرَبَ fiilinin karşılıklarına sözlükten bakıldığında “vurmak, seyahat etmek, yeryüzünde dolaşmak, acele etmek, kura çekmek, engellemek, yasaklamak, örnek vermek, göndermek, vazgeçmek”⁵⁸ gibi pek çok mânanın olduğu görülecektir. Tüm bu muhtemel karşılıklardan hangisinin tespit edileceği sözcüğün beraber kullanıldığı kelimelerle netleşmektedir.

Görüldüğü gibi bir kelimenin kendi başına çok farklı anlamlarda kullanılma olasılığı vardır. Kullanım/bağlam, bir kelimenin sözlükteki karşılıklarından hangisinin belirleneceğini gösteren ve doğru anlamın iletilmesini sağlayan önemli bir unsur olmaktadır. Her dilin ses yapısı, kelime varlığı ve cümle oluşturma biçimi o dille iletişim kurulmasını sağlar. İletişim için de dile ait unsurların konuşan/yazan tarafından kasta göre nazmedilmesi ve dilbilgisel fonksiyonlarının yerli yerince kullanılması gerekir.⁵⁹ Bu bakımdan cümle birimleri arasında pek çok yönden ilgi kuran edatlar da doğru kastın iletilebilmesi için kullanım sırasında önemli fonksiyonlar üstlenmektedir.

Edatlar mâna ve fonksiyon bakımından yukarıda zikredilen tüm değerlendirmeler göz önünde bulundurularak şöyle özetlenebilir: “i. Edatın kendi başına bir anlamı yoktur, diğer kelimelerle birlikte cümle içinde bir anlam kazanır, ii. Kendi başına anlamı vardır, iii. Kendi başına anlamı olmayan görevli kelimedir.”

Sonuç

Mütেকaddimûn Arap dalcileri ve onların takipçisi olan dalciler yapmış oldukları kelime türleri tasnifinde isim ve fiili tek başına anlamlı, edatı ise kendi başına anlamsız bir söz varlığı olarak değerlendirmişlerdir. İsim ve fiilin anlamsal delâleti açık ve net olmasına rağmen edatın anlamı başka kelimelerle kullanımına bağlıdır. Edat, kendisi dışındaki sözcüklerle bir dizime girmeden sarâhaten bir mâna ifade etmemektedir.

Sîbeveyhi, Sîrâfî, İbn Bâbeşâz, Zemahşerî, İbn Yaîş, Esterâbâdî ve Murâdî gibi birçok dilcinin yapmış olduğu edat tarifi onun boş/anlamsız kelime olduğunu göstermektedir. Edat diğer kelimelerle ve cümle unsurları arasında atıf, nefiy, istifham, ta'lîl, ibtidâ, intiha gibi anlamsal ilişkiler kuran fonksiyonel bir görev yüklenmektedir. Bu bakımdan edat, dilbilgisel ve anlamsal görevleri olan bir sözcüktür. Edatın “yalnız başına mânası yoktur, diğer kelimelerle anlam kazanır” tanımı Arap dil ilimlerinde genellikle benimsenmiştir. Ancak edatın tıpkı isim ve fiil gibi tek başınayken de anlamlı olduğunu iddia eden dalciler de olmuştur.

Türkçede edatlar görevli kelime olarak görülmekte ve her bir edatın isim veya fiil köküne dayandığı belirtilmektedir. Kökle olan bağın kopması nedeniyle kendi başına bir anlam ifade etmeyip başka sözcük veya sözcük grubuyla anlam kazanmaktadır.

Hem Arap ve Türk dalcilerin hem de çağdaş dönem dilbilimcilerin “edatın anlamı sözdiziminde ortaya çıkmaktadır” şeklindeki yaklaşımları ‘kullanım’ olgusunu ön plana çıkarmıştır. Hatta dilbilimcilerin önemli

⁵⁷ Hassân, *el-Luğatü'l-'Arabiyye*, 331; Muhammet Mücahit Asutay, *Arap Anlambilimi ve Arap Anlambiliminin el-Hasâ'is'teki Temelleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 61.

⁵⁸ Ebü'l-Abbâs Hatîbüddehşe Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Feyyûmî, *el-Mişbâhu'l-münîr fi ğarîbi's-şerhi'l-kebîr li'r-Râfi'i*, thk. Abdülzâim eş-Şinâvî (Kahire: Dârü'l-maârif, ts.), “đrb”, 2/359-360.

⁵⁹ Şimşek, “Arap Dilinde Zâid Edâtların İletişim Değeri”, 382.

bir kısmı herhangi bir kelimenin bağlam dışında anlamı olmadığını, anlamın oluşması için kullanımın şart olduğunu ifade etmiştir.

İntihal Taraması/ Plagiarism Detection	Bu makale intihal taramasından geçirildi. / <i>This paper was checked for plagiarism.</i>
Etik Beyan/ Ethical Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Finansman/ Grant Support	Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / <i>The authors declared that this study has received no financial support.</i>
Açık Erişim Lisansı /Open Access License	Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. / <i>This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.</i>
Finansman / Funding	Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder. / <i>The author acknowledges that He received no external funding in support of this research.</i>
Yazar Katkıları / Author Contribution	Çalışmanın Tasarlanması / Conceiving the Study: AH (%100) Veri Toplanması / Data Collection: AH (%100) Veri Analizi / Data Analysis: AH (%100) Makalenin Yazımı / Writing up: AH (%100) Makale Gönderimi ve Revizyonu / Submission and Revision: AH (%100)
Çıkar Çatışması / Competing Interests	Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder. / <i>The author declares that He has no competing interests.</i>
Telif Hakkı / Copyright	Abdullah Hacibekiroğlu, Dr. Öğr. Üyesi

Kaynakça

- Abdülcelîl, Menkûr. *İlmü'd-delâle uşûlühû ve mebâhişühû fi't-türâşi'l-'Arabî*. Dımaşk: İttihâdü'l-küttâbi'l-Arab, 2001.
- Aksan, Doğan. *Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi, 2009.
- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları, 5. Basım, 2009.
- Asutay, Muhammet Mücahit. *Arap Anlambilimi ve Arap Anlambiliminin el-Hasâ'is'teki Temelleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

- Batalyevsî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Sîd. *Kitâbü'l-Hulel fi işlâhi'l-halel min Kitâbi'l-Cümel*. thk. Saîd Abdülkerîm Se'ûdî. Beyrut: Dârü't-talîa, 1980.
- Bloomfield, Leonard. *Language*. London: George Allen & Unwin Ltd, 1970.
- Cemâlüddin, Mustafa. *el-Bahşü'n-naşvî 'inde'l-uşûliyyîn*. Kum: Dârü'l-hicre, 2. Basım, 1405.
- Cürçânî, Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdirrahmân b. Muhammed. *Kitâbü'l-Cümel*. thk. Ali Haydar. Dımaşk: Dârü'l-hikme, 1392/1972.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. *et-Tezyîl ve't-tekmîl fi şerhi Kitâbi't-Teshîl*. thk. Hasan Hindâvî. 14 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-kalem, 1418/1997.
- Enbârî, Ebü'l-Berekât Kemâlüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ubeydillâh. *Esrârü'l-'Arabiyye*. thk. Muhammed Behcet el-Baytâr. Dımaşk: el-Mecmau'l-ilmiiyyu'l-Arabî, ts.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayın Tanıtım, 2009.
- Erkman-Akerson, Fatma. *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2007.
- Fârâbî, Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan b. Uzluğ. *el-Elfâzü'l-müsta'mele fi'l-mantık*. thk. Muh-sin Mehdî. Beyrut: Dârü'l-meşrik, 2. Basım, 1986.
- Fârâbî, Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan b. Uzluğ. *Kitâbü'l-'İbâre (el-Mantık 'inde'l-Fârâbî içinde)*. thk. Refîk el-Acem. Beyrut: Dârü'l-meşrik, 1985.
- Fârisî, Ebû Alî Hasen b. Ahmed b. Abdilgaffâr. *Kitâbü'l-İzâh*. thk. Kâzım Bahrü'l Mürcân. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 2. Basım, 1416/1996.
- Feyyûmî, Ebü'l-Abbâs Hatîbüddehşe Ahmed b. Muhammed b. Alî. *el-Mişbâhu'l-münîr fi ğarîbi's-şerhi'l-kebîr li'r-Râfi'*. thk. Abdülazîm eş-Şinâvî. 2 Cilt. Kahire: Dârü'l-maârif, 2. Basım, ts.
- Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed. *el-Ķâmûsü'l-muḥîḩ*. Beyrut: Mües-sesetü'r-risâle, 8. Basım, 1426/2005.
- Gencan, Tahir Nejat. *Dilbilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 4. Basım, 1979.
- Guiraud, Pierre. *Anlambilim*. çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual Yayınları, 1999.
- Hadot, Pierre. *Wittgenstein ve Dilin Sınırları*. çev. Murat Erşen. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2011.
- Hârizmî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf el-Kâtib. *Mefâtîhu'l-'ulûm*. thk. İbrahim el-Ebyârî. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-Arabî, 2. Basım, 1409/1989.
- Hassân, Temmâm. *el-Luğatü'l-'Arabiyye: Ma'nâhâ ve mebnâhâ*. Mağrib: Dârü's-sekâfe, 1994.
- İbn Bâbeşâz, Ebü'l-Hasen Tâhir b. Ahmed b. İdrîs. *Şerhu'l-Muḩaddimeti'l-muḩsibe*. thk. Hâlid Abdülkerîm. 2 Cilt. Kuveyt: el-Matbaatü'l-asriyye, 1977.
- İbn Mâlik, Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh. *Şerhu't-Teshîl*. thk. Abdurrahman es-Seyyid - Muhammed Bedevî el-Mahtûn. 4 Cilt. Kahire: Hicr li't-tibâa ve'n-neşr, 1410/1990.

- İbn Yaîş, Ebü'l-Bekâ Muvaffakuddîn Yaîş b. Alî b. Yaîş b. Muhammed. *Şerhu'l-Mufaşşal li'z-Zemaşşerî*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1422/2001.
- İbnü'l-Hâcib, Ebû Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yûnus. *Emâli İbni'l-Hâcib*. thk. Fahr Sâlih Süleyman Kadâra. 2 Cilt. Amman: Dâru Ammâr - Beyrut: Dârü'l-cîl, 1409/1989.
- İbnü'l-Haşşab, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Ahmed b. Ahmed. *el-Mürtecel fi şerhi'l-Cümel*. thk. Haydar Ali. Dımaşk, 1392/1972.
- İbnü'n-Nehhâs, Ebû Abdillâh Bahâüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed. *et-Ta'likâ 'ale'l-Muqarrib*. thk. Cemîl Abdullah Uveyda. Amman: Vizâretü's-sekâfe, 1424/2004.
- İbnü's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl. *el-Uşûl fi'n-naḥv*. thk. Abdülhüseyn Fetelî. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 3. Basım, ts.
- İmer, Kâmile vd. *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.
- Kocaman, Ahmet. "Dilde Bağlam ve Anlam İlişkileri Üzerine". *Türk Dili* 39/332 (Mayıs 1979), 397-401.
- Korkmaz, Zeynep. "Bağlaçlar ve Türkiye Türkçesindeki Oluşumları". *Türk Dili* 89/638 (Şubat 2005), 118-125.
- Korkmaz, Zeynep. *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, 1992.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Lyons, John. *el-Luğa ve'l-ma'nâ ve's-siyâk*. çev. Abbâs Sâdık el-Vahhâb. Bağdat: Dârü's-şu'ûni's-sekâfeti'l-âmme, 1987.
- Murâdî, Ebû Muhammed (Ebû Alî) Bedrüddîn Hasen b. Kâsım b. Abdillâh b. Alî. *el-Cene'd-dânî fi ḥurûfi'l-me'ânî*. thk. Fahreddin Kabâve - Muhammed Nedîm Fâdıl. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1413/1992.
- Radî, Necmü'l-eimme Radiyyüddîn Muhammed b. el-Hasen el-Esterâbâdî. *Şerhu'r-Rađî 'ale'l-Kâfiye*. thk. Yusuf Hasan Ömer. 4 Cilt. Bingazi: Menşûrâtu Câmîati Kâryûnus, 2. Basım, 1996.
- Râşid, Sâdık Halîfe. *Devrü'l-ḥarf fi edâ'i ma'na'l-cümle*. Bingazi: Menşûrâtu Câmîati Kâryûnus, 1996.
- Saussure, Ferdinand de. *Genel Dilbilim Dersleri*. çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual Yayınları, 1998.
- Sîbeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî. *el-Kitâb*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 5 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-hâncî, 3. Basım, 1408/1988.
- Sîrâfî, Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzûbân. *Şerhu Kitâbi Sîbeveyhi*. thk. Ahmed Hasan Mehdilî - Ali Seyyid Ali. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1429/2008.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed. *Hem'u'l-hevâmi' fi şerhi Cem'î'l-cevâmi'*. thk. Abdülhamîd Hindâvî. 3 Cilt. Mısır: el-Mektebetü't-tevfikiyye, ts.
- Şimşek, Mehmet Ali. "Arap Dilinde Zâid Edatların İletişim Değeri - Kur'ân-ı Kerim Örneği -". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 2001), 381-398.
- Ubâbene, Yahyâ Atıyye. *Teṭavvürü'l-muşalaḥi'n-naḥviyyi'l-Baṣrî min Sîbeveyhi ḥatta'z-Zemaşşerî*. İrbid: Âlemü'l-kütübi'l-hadîs, 2006.

- Ukberî, Ebü'l-Bekâ Muhibbüddîn Abdullâh b. el-Hüseyn b. Abdillâh. *el-Lübâb fî 'ileli'l-binâ'i ve'l-i'râb*. thk. Gâzî Muhtâr Tuleymât - Abdülilâh Nebhân. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikri'l-muâsır - Dımaşk: Dâru'l-fikr, 1416/1995.
- Ullmann, Stephen. *Devrü'l-keleme fi'l-luğa*. çev. Kemâl Muhammed Bişr. Kahire: Mektebetü's-şebâb, 1997.
- Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2002.
- Wittgenstein, Ludwig. *Felsefî Soruşturmalar*. çev. Haluk Barışcan. İstanbul: Metis Yayınları, 2. Basım, 2010.
- Yalar, Mehmet. *Arap Dilinde Harf (Kısımları-Amelleri-Anlamları)*. Bursa: Furkan Ofset, 1998.
- Yavuz, Serdar. "Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bağlaçlar". *Diyalektolog* 2011/3 (2011), 59-107.
- Zebîdî, Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Ķâmûs*. thk. Abdülfettâh el-Hulv. 40 Cilt. Kuveyt: Matbaatu Hükûmeti'l-Kuveyt, 1406/1986.
- Zekeriyâ, Mîşâl. *el-Elsüniyyetü't-tevlîdiyye ve't-taĶvîliyye ve Ķavâ'idü'l-luĶati'l-'Arabiyye (en-Nazariyyetü'l-elsüniyye)*. Beyrut: el-Müessesetü'l-câmi'iyye li'd-dirâsât ve'n-neşr ve't-tevzî', 2. Basım, 1406/1986.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Mufaşşal fî şan'ati'l-i'râb*. thk. Ali Ebû Mülhim. Beyrut: Mektebetü'l-hilâl, 1993.